

В.В. Хареба, доктор с.-г. наук, член-кор. НААН,
О.В. Позняк, молодший науковий співробітник,
О.М. Гончаров, О.В.Хареба, кандидати, с.-г. наук,
Національна академія аграрних наук України,
ДС «Маяк» Інституту овочівництва і баштанництва НААН,
Інститут овочівництва і баштанництва НААН

СУЧАСНИЙ ВІТЧИЗНЯНИЙ СОРТИМЕНТ ГОРОХУ ОВОЧЕВОГО ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ПРОДУКТ ДЛЯ ОСВОЄННЯ В АГРОФОРМУВАННЯХ УСІХ ФОРМ ВЛАСНОСТІ

Подано характеристику сортів гороху овочевого селекції ДС «Маяк» ІОБ НААН Спадок та Ланковий, які внесено до Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні, і рекомендовано для освоєння у агроформуваннях усіх форм власності та у приватному секторі. Відмітні оригінальні морфологічні ознаки нових сортів забезпечують їх конкурентоспроможність на споживчому ринку і дають підстави вважати новим інноваційним продуктом у вітчизняному овочівництві.

Ключові слова: овочівництво, селекція, горох овочевий, сорт, освоєння, інноваційний продукт.

Вступ. Інноваційні розробки селекційного характеру направлені на створення високопродуктивних, адаптованих до природно-кліматичних умов України сортів овочевих рослин, які мають лікувально-профілактичні, протекторні властивості, зовнішню привабливість, придатність до тривалого зберігання, промислової переробки, механізованого збирання та інші ознаки підвищення конкурентоспроможності товарної продукції сортів та гібридів [4].

Горох овочевий має велике значення для повноцінного харчування населення завдяки збалансованому вмісту білково-вуглеводного складу, біологічно активних та мінеральних речовин. Для харчування
© Хареба В.В., Позняк О.В., Гончаров О.М., Хареба О.В., 2011.

використовуються недозріле насіння (зелений горошок) та зелені боби (лопатки). Споживати продукцію можна цілорічно: влітку свіжу, взимку – консерви.

Головним завданням селекції на сучасному етапі є створення стабільного конвейєра сортів гороху овочевого з різними строками дозрівання (від ультраскоростиглих до пізньостиглих), з високою врожайністю і якістю продукції, стійкістю проти шкідників, хвороб, екологічною пластичністю, а також придатністю до вирощування за інтенсивними механізованими технологіями та для забезпечення безперебійної роботи переробних підприємств [3, 5].

Зважаючи на те, що з початку 1990-х років галузь овочівництва в Україні зазнала суттєвих змін стосовно обсягів вирощування продукції у агроформуваннях різних форм власності та в приватному секторі (частка приватного сектора в даний час складає до 90 %, тоді як в дореформений період 76,5 % виробництва овочевої продукції було зосереджено в великих високорозвинених підприємствах) [6], перед селекціонерами постало завдання створювати сорти овочевих рослин не тільки для крупнотоварних підприємств суспільного сектора, а також задовольнити запити приватного виробника – овочівників-городників та дачників.

Донедавна не було вітчизняних сортів гороху овочевого цукрового типу, відсутні напрацювання в напрямі створення сортів власне для задоволення запитів приватного виробника. Вимоги до створюваних сортів: висока та стійка за роками продуктивність, різна тривалість вегетаційного періоду, стійкість проти хвороб та шкідників, висока якість зеленого горошку при уповільненому перестиганні, придатність для механізованого збирання та обмолоту. Зелений горошок як сировина для консервної промисловості має бути однотипним за товарними якостями, розмірами зерна та забарвленням, повинен мати високі технологічні якості [3, 5].

Напрямок селекції гороху овочевого для приватного сектора, крім зазначених вимог, має певні особливості і повинен враховувати смаки потенційних споживачів продукції, зокрема мати високі смакові якості, боби з пергаментом чи без нього, вирізнятися розміром насіння (від дрібного до крупного), за розміром стебла (від низькорослих до дуже високорослих, що вирощують у «коловій» культурі), детермінантних або індетермінантних, за забарвленням зеленого горошку (від жовто-зелених /світлих/ до темно-зелених), оригінальних за морфологічними ознаками, що відмітні від широкого загалу [3, 5].

Мета досліджень: створення сортів гороху овочевого з комплексом корисних господарських ознак, адаптованих до умов вирощування в зонах Лісостепу і Полісся України, перспективних для поширення в агроформуваннях різних форм власності та в приватному секторі.

Матеріали і методика проведення досліджень. Об'єкт досліджень: селекція гороху овочевого – створення сортів універсального призначення, зокрема для приватного сектора.

Селекційну роботу проводили на дослідному полі Дослідної станції «Маяк» ІОБ НААН у селі Бакланове Ніжинського району Чернігівської області відповідно до загальноприйнятих методичних рекомендацій [1-3, 5]. Оцінку морфологічних ознак здійснювали за Методикою експертизи на відмітність, однорідність та стабільність (ВОС) Державної служби з охорони прав на сорти рослин України.

Результати досліджень. У результаті проведених досліджень на Дослідній станції «Маяк» ІОБ НААН створено два сорти гороху овочевого, які з 2010 р. внесено до Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні: цукрового типу – Спадок (патент на сорт рослин № 110090) та лущильного типу – Ланковий (патент на сорт рослин № 110091).

Відмітні оригінальні морфологічні ознаки нових сортів забезпечують їх конкурентоспроможність на споживчому ринку і дають підстави вважати новим інноваційним продуктом у вітчизняному овочівництві.

Сорт гороху овочевого Спадок середньопізній, від появи масових сходів до дозрівання насіння 92 доби. Загальна врожайність бобів сорту Спадок склала 28,2 т/га, що значно переважає стандарт – сорт Пегас – на 57,5 %, товарна врожайність бобів склала 24,2 т/га при 15,2 т/га у стандарті (приріст 59,2 %). Товарність по цьому показнику становила 86 % у сорту Спадок та 85 % у сорту Пегас. Вихід зеленого горошку у сорту Спадок 37 %, за цим показником він поступається стандарту, у якого цей показник становить 50 %, проте за рахунок більшої товарної врожайності бобів урожайність зеленого горошку в оцінюваного сорту перевищила стандарт на 17,1 % і склала 8,9 т/га проти 7,6 т/га. Маса 1000 зерен у сорту Спадок 517,5 г, що на 23,8 % переважає стандарт. Сорт має великі соковиті лопатки, маса 100 бобів – 1047,5 г при 527,5 г у стандарту, що більше на 98,7 %.

Морфолого-біометричний опис сорту гороху овочевого Спадок. Насінина неправильної форми, забарвлення сім'ядолей зелене, чорне забарвлення рубчика (шва) відсутнє. Рослина без проявів антоціану. Рослина за висотою дуже висока (135-140 см), стебло за довжиною ду-

же довге – близько 120 см, фасціація стебла відсутня. Кількість вузлів на стеблі (перший фертильний вузол включно) – багато – 8-10. Забарвлення листка жовто-зелене, на листках наявний сіруватий відтінок. Вторинні листочки відсутні. Прилисток добре розвинений, довгий (6,3-7,3 см) та широкий (4,2-6,2 см), форма прилистка – «кролячі вуха»; на прилиску наявна плямистість, щільність плямистості – помірна. Листок складний, парноперистий. Листкових пластинок у листку 2-3 пари. Листочки цілокраї, довжиною 4,5-6,5 см, шириною 4,0-5,0 см, з непарним числом вусиків від 3 до 5. Черешок від пазухи до першого вусика довгий – 12-18 см. Час цвітіння – пізній. Максимальна кількість квіток на вузлі – дві. Колір паруса квітки від білого до кремового. Максимальна ширина паруса квітки середня – 2,5-2,6 см, форма основи паруса вигнута, інтенсивність хвилястості паруса слабка. Ширина чашолистка середня (3-4 мм), форма верхівки верхнього чашолистка (на другому квітучому вузлі) загострена. Довжина квітконіжки від стебла до першої квітки велика – 3,5-4,5 см. Біб за довжиною дуже довгий – близько 13 см, за максимальною шириною – дуже широкий – 2,8 см. Пергаментність частково наявна, потовщення стулок наявне. Ступінь вигину бобу слабкий, тип вигину – увігнутий. Біб жовтого кольору. На рослині формується максимальна кількість бобів 6-8. Кількість насінних зачатків у бобі – велика – 8-9. Інтенсивність зеленого забарвлення нестиглих насінин – помірна. Час досягання насіння – пізній. Зморшкуватість сім'ядолей наявна, ступінь зморшкуватості – сильна.

Сорт гороху овочевого Ланковий середньопізній, від появи масових сходів до дозрівання насіння 85 діб. Загальна врожайність бобів сорту Ланковий 23,4 т/га, що переважає стандарт – сорт Пегас на 30,2%, товарна врожайність бобів склала 20,5 т/га при 15,2 т/га у стандарту. Товарність за цим показником становила 88 % у сорту Ланковий та 85 % у сорту Пегас. Вихід зеленого горошку у сорту Ланковий 47 %, у стандарту – 50 %. Оскільки товарна врожайність бобів у нового сорту більша, ніж у стандарту, відповідно і врожайність зеленого горошку більша – 9,6 т/га при 7,6 т/га у стандарту (приріст 26,3 %). Маса 1000 зерен у сорту Ланковий 442,5 г, що на 5,8 % переважає стандарт, перевищує стандарт також маса 100 бобів – 719 г при 527,5 г у стандарту, що більше на 36,3 %.

Морфолого-біометричний опис сорту гороху овочевого Ланковий. Насінина неправильної форми, забарвлення сім'ядолей – зелене, чорне забарвлення рубчика (шва) – відсутнє. Рослина без проявів антоціану. Рослина за висотою висока (82-90 см), стебло за довжиною – довге – близько 75 см, фасціація стебла – відсутня. Кількість вузлів на

стеблі (перший фертильний вузол включно) – багато – 8-10. Забарвлення листка зелене, помірної інтенсивності, на листках наявний сіруватий відтінок. Вторинні листочки відсутні. Прилисток добре розвинений, довгий та широкий, форма прилистка «кролячі вуха»; на прилистку наявна плямистість, щільність плямистості велика. Листок складний, парноперистий. Листкових пластинок у листочку 2-3 пари. Листочки цілокраї, довжиною 5-6 см, шириною 4,0-5,5 см, з непарним числом вусиків від 3 до 5. Черешок від пазухи до першого вусика довгий – 12-16 см. Час цвітіння пізній. Максимальна кількість квіток на вузлі дві. Колір паруса квітки від білого до кремового. Максимальна ширина паруса квітки середня – 2,5-2,8 см, форма основи паруса вигнута, інтенсивність хвилястості паруса помірна. Ширина чашолистка середня, форма верхівки верхнього чашолистика (на другому квітучому вузлі) загострена. Довжина квітконіжки від стебла до першої квітки велика – 2,5-4,5 см. Біб має велику довжину – понад 10 см, за максимальною шириною – середній – 1,6 см. Пергаментність наявна. Ступінь вигину бобу слабкий, тип вигину – увігнутий, форма зовнішньої частини верхівки (периферичної) тупа. Біб зеленого забарвлення, інтенсивність зеленого кольору – помірна. На рослині формується максимальна кількість бобів 6-8. Кількість насінних зачатків у бобі – велика – 10-12. Інтенсивність зеленого кольору нестиглих насінин – помірна. Час досягання насіння – пізній. Зморшкуватість сім'ядолей наявна, ступінь зморшкуватості помірна.

Сфери освоєння нових сортів – агроформування усіх форм власності та приватний сектор у зонах Лісостепу і Полісся України.

Висновки. На Дослідній станції «Маяк» ІОБ НААН створено два сорти гороху овочевого, які внесено до Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні – цукрового типу Спадок (патент на сорт рослин № 110090) та луцильного типу Ланковий (патент на сорт рослин № 110091). Відмітні оригінальні морфологічні ознаки нових сортів забезпечують їх конкурентоспроможність на споживчому ринку і дають підстави вважати новим інноваційним продуктом у вітчизняному овочівництві.

Бібліографія

1. Гузов Ю. Л. Некоторые вопросы современной селекции и семеноводства овощного гороха / Ю. Л. Гузов, С. Б. Эль-Хадж // Тр. по семеноводству овощных культур [Отв. за вып. П. Ф. Кононов]. – М. : ВНИИССОК, 1978. – Т. 8. – С. 46-64.

2. Методика дослідної справи в овочівництві і баштанництві / [наук. ред. Бондаренко Г. Л., Яковенко К. І. – Х. : Основа, 2001. – 369 с. – (3 додатками).

3. Сучасні методи селекції овочевих і баштанних культур / [наук. ред. Горова Т. К. Яковенко К. І.] – Х. : ДП Харківська друкарня № 2 – 2001. – 644 с.

4. Терьохіна Л. А. Маркетингові дослідження моніторингу ринку інноваційної продукції овочівництва / [Терьохіна Л. А., Ручкін О. В., Шевченко М. Г. та ін.] // Овочівництво і баштанництво. – 2010. – Вип. 56. – С. 282-285.

5. Коновалов Ю. Б. Частная селекция полевых культур / Ю. Б. Коновалов – М. : Агропромиздат, 1990. – С. 216-235.

6. Яровий Г. І. Сучасний стан і перспективи розвитку овочівництва в Україні / Яровий Г. І. // Овочівництво і баштанництво – 2006. – Вип. 52. – С. 3-14.

В.В. Хареба, А.В. Позняк, А.Н. Гончаров, Е.В.Хареба. Современный отечественный сортимент гороха овощного как инновационный продукт для освоения в агроформированиях всех форм собственности и в частном секторе.

Резюме. Представлена характеристика сортов гороха овощного селекции ОС «Маяк» ИОБ НААН Спадок и Ланковый, которые включены в Государственный реестр сортов растений, пригодных для распространения в Украине, и рекомендованы для освоения в агроформированиях всех форм собственности и в частном секторе. Отличительные оригинальные морфологические признаки новых сортов обеспечивают их конкурентоспособность на потребительском рынке и дают основание считать новым инновационным продуктом в отечественном овощеводстве.

V.V. Khareba, A.V. Poznyak, A.N. Goncharov, E.V. Khareba. Modern native assortment of vegetable peas as innovation product for mastering of all forms of privacy both in agroformations and in private sector.

Summary. The characteristics of vegetable peas variety of the selection VS “Mayak” IVM NAAS Spadok and Lankoviy, which are included into State list of plants varieties, suitable for spreading in Ukraine is given, and they are recommended for mastering in agroformations of all forms of privacy and in private sector. Distinguished original morphological signs of new varieties ensure their competitiveness on the consumers market and give the grounds to it a new innovation product in the native vegetable-growing.